

A MAGYARORSZÁGI GYERMEKIRODALOM FEJLŐDÉSE

A magyarországi gyermekirodalom kialakulásáról, fejlődéséről, harmincéves történetéről számot adni nehéz feladat. A téma sokrétűsége és gazdagsága miatt eleve nem lehet teljességre törekvő vállalkozás.

A felszabadulás óta megjelent gyermekirodalmi alkotások között találva ezért csak azokkal a könyvekkel foglalkozom, amelyek valóban gazdagították a kisgyermek irodalmát, jelzik a szocialista fejlődés útját, s az elmúlt harminc esztendő alatt maradandó értékű műveknek bizonyultak.

LEPORELLÓK

Az elmúlt harminc esztendő alatt megjelent leporellókban mennyiség tekintetében nem volt hiány. A gazdag termésből szemelgessünk néhány olyan lapozgatót, amely napjainkig sem évült el. Kormos István *Négylábú kölykök* című leporellója a növendék állatokról szól játékos, népi ihletésű versekkel. Nemes Nagy Ágnes *Barátaink a ház körül* című lapozgatója kétsoros hangutánzó versikékben mutatja be a háziállatokat. A *Nyúlanyó húsvéti* változatos ritmusával és alliterációival, a *Ki ette meg a málnát?* meleg hangulatú verselésével tűnik ki a kommersz hajtogatók közül. Ugyancsak „Háziállataink” a témája Zelk Zoltán kedves hangvételű lapozgatójának, de ő a szerzője *A három nyúl* című bűbajos képeskönyvnek is: Osvát Erzsébet hangutánzással indított, jól rimelő versekben írta meg *Kedvenceink a ház körül* című lapozgatóját, a *Milyen színű?* pedig természetes környezetükben mutatja be a jellegzetes színükről ismert állatokat, virágokat, tárgyakat a kisgyermek képi gondolkodásához simuló versekben. A *Mese az állatgyerekekről* és az *Allatövoda* Sebők Éva tréfás hangú leporellói a kölyökállatokról. Tóth Eszter *Bambu az őserdőben* című lapozója a barátot kereső, hengegő kis elefántról jobban sikerült, mint a naiv, szokványos színvonalú húsvéti mese, a *Tapsi ajándéka*. Varga Katalin is készített *Vadállatok* címen képeskönyvet, de a közlekedési eszközök jellegzetes ismétető jegyait is versebe szedte az *Utazz velünk!* című szép kiállítású, mosható lapozóban. A járművek prózaisága azonban ellenáll a lírai feldolgozásnak. A mégoly hatásos költői eszközök, mint az alliteráció, a hangutánzás, a hangulatfestés alkalmazása is csak mesterként költészetet eredményezett. Weöres Sándor *Téglaország* az évszak örömeit érzékelteti erőteljes ritmikájú, meghitt hangulatu versekben. A legjobb lapozgatók egyike Rónay György *Vidám énekkara*. A láncmesékre emlékeztető cselekmény fogja egységbe a képeket, a vándorútra induló Gyurkát s a hozzá szegődő állatokat, akik összeállnak és zenélnek: „Gyurka pedig dirigált, | Sóha ilyen muzsikát!” Marék Veronika leporellói alapján kielégítik a világgal és az irodalommal ismerkedő kisgyermek igényeit. Bálint Ágnes gondosan kivitelezett hajtogató képeskönyvei — a Maci sorozat — kissé nevelő szándékú szövegével, a televízió közkedvelt bábfiguráinak színes fotóival nagy népszerűségnek örvendenek, elsősorban a családí nevelésben. Népi mondókat, verseket, népdalokat gyűjtött össze Dudás Júlia galgamácsai népművész, aki vonzóan naiv rajzokkal is illusztrálta *Csicsija-bubája* című leporellóját.

VERSEK, VERSESKÖNYVEK

A vers talán a legvitatottabb, a legtöbb bizonytalanságot hordozó műfaja a gyermekirodalomnak. Sokáig és sokak előtt kérdéses volt, fontos-e, hogy értse a gyermek a verset, azaz csak közérthető, körülhatárolt

témát feldolgozó, világos fogalmazású, egyszerű nyelvi formában kifejezett vers tolmácsolható-e a gyermeknek. A pedagógiai és a pszichológiai kutatások azonban igazolták, hogy több nyomot hagy a gyermekben a képzeletét, az érzelmeit megmozdító költészet. Meg kell adni a gyermeknek a szavakkal való játék lehetőségét, a szó zengésének örömét, a ritmus, a dallam muzsikájának élményét.

A 3—4 éves gyermek esztétikai élményei elsődlegesen a formai elemek érzékeléséből fakadnak. Csak később, fokozatosan jut el — szellemi fejlődésével párhuzamosan — a tartalom megértéséhez, amelyet erőteljes művészi formában kell számára közölni.

A 4—6 éves gyermeket már érdekli a vers témája, de csak akkor, ha az hangzásélménnyel is párosul. A tartalom és a forma összhangja érzelmileg kapcsolja a költészethez.

A költészet a szó művészete. Nem tekinthető véletlennek, hogy értelmüket veszített, ősi, kultikus szavak, szövegek — amelyeknek a sámánszertartásokhoz fűződő jelentése feledésbe merült, de évszázadok óta szájról szájra terjednek — éppen a gyermekdalokban, gyermekversekben, mondókákban és sorolókbán maradtak fenn, s élnek tovább.

A fiktív szavakkal folytatott játék, a jelentést nélkülöző, de ritmikus lüktetésű halandzszászás életkori sajátosság. Az ilyen tréfás nyelvi játékokból születtek a remek akusztikai hatású kiszámolók, kiolvasók.

Ebben a korban a gyermekek igen fokekonyak a komikum és a humor iránt. Hallatlanul élvezik az irodalmi fintort, a helyzetkomikumot, a groteszket, a nonszensz verseket, azaz az értelmes szavak láncolatából álló merő képtelenségeket.

Természetesen a hangulatteremtő, könnyed, játékos verselés követelménye nem ellentétes azzal az igénnyel, hogy a gyermek emocionális és racionális képességéhez mértén legyen a versnek tartalma és mondanivalója. Mert 5—6 éves korban már csak a szavakkal való játék, csak a fülnek kellemesen hangzó csengés-bongás, csilingelés előbb-utóbb üres és hatástalan kongássá válik a gyermek számára.

A kicsiknek a népköltészet mondókáival lehet legbiztosabban megalapozni versizlését. S a mai modern gyermekköltészet gondolati sűrítésben, hangulati hatásban; érzelmi telítettségben némileg rokonítható a népi gyermekköltészettel.

Az óvodáskorú gyermeknek az erőteljes költői képek, az eleven mozgást, dinamizmust sugárzó, érzéseket, érzelmeket kiváltó, esetleg szubjektív emlékeket felidéző művek nyújtják az igazi versélményt.

Korunk gyermekköltészete, a szocialista típusú gyermekvers mondanivalója, hangja merőben eltér a múlt idők hagyományos, gyakran didaktizmust súlykoló, ízetlen tanverseitől. Ezen a területen az óvónőnek nem kell küzdenie a családi környezet elképzeléseivel, le kell győznie a gyermekkorú emlékekre támaszkodó előítéleteket, a szülők, a nagyszülők olcsó gyermekverseken nevelkedett ízlésének tévedéseit.

Az óvónőnek mindig ügyelnie kell arra, hogy az óvodás gyermek nem olvasó, hanem hallgató, ezért a lírában megjelenített esztétikai élménynek auditív módon válik részesévé. Így a gondosan csiszolt költői, nyelvi eszközök nélkülözhetetlen elemei a gyermekversnek. A jó vers nem tűr pongyola rímet, hevenyészett ritmust, elnagyolt képet, szürke hasonlatot, semmitmondó megszemélyesítést, sánta metaforát vagy üres közhelyet.

A felszabadulás után kibontakozó új gyermekköltészet első tétova lépései kétségtelenül Donászy Magda nevéhez és jó szándékú vállalkozásaihoz fűződnek. A társadalmi átalakulással járó igényeket igyekezett kielégíteni, az épülő szocializmus gyermeki világának bemutatására törekedett, ezért elismerést érdemel.

A több mint 130 darabból álló *Versék kicsinyeknek* című kötete feltérképezte az óvodai élet minden eseményét, akárcsak a *Körjáték*, amelyben száznál több versben szólt az ünnepekről, a hétköznapokról, a közösségi életről, a környezetről, a természetről, a családi megemlékezésekről, egyszóval mindarról, ami az óvodás gyermek életében egyáltalán előfor-

dulhat. Ez az „aktuális költészet” a magyarázata Donászy Magda évekig tartó hallatlan népszerűségének az óvodai nevelésben — amely a szerzőt is már-már feszélyezte —, hogy szinte minden alkalomra készen állt és kínálta magát az egyszerű, közérthető Donászy-vers. Ez a kifogyhatatlan bőségszaru azonban az öniméltlés veszélyét is magában hordta.

Az említett kötetek meg a *Cinkeház* és a *Cserebere Csóri* verseiből azonban jó néhány üde, friss hangulatú darab ma is használható.

A szerző egyéb munkáiban — pl. *Zsóka óvodája*, *Zsóka új óvodában* — megkülönböztetett előnyben részesíti az arab eredetű makáma, a rimes próza használatát. Ez a kifejezési forma — legalábbis egyelőre — a gyermekirodalomban idegennek látszik, mert a versbe szedett prózaiság szegényíti a gyermek költőiségre fogékony képzelet- és érzelmvilágát, eltávolítja a valódi költészettől, megfosztja az igazi versélménytől.

Csanádi Imre lírája gyermekközeli költészet. Azokat a pillanatképeket, impressziókat, hangulatokat ragadja meg, amelyeket a gyermek is lát, érez, tapasztal, csak éppen nem figyel rájuk, mert megszokta a körülötte zajló apró élményeit, ismétlődő eseményeit. Csanádi Imre ezeket a hétköznapi epizódokat véteti észre a gyermekkel nagy műgonddal csiszolt verseiben. A *Négy testvér* és a *Kis verses állatvilág* szélesre tárja a gyermek-környezet behatárolt kapuját, s egy-egy vers egy-egy költői képe bemutatja a természet gazdagságát, az állatok sajátos jegyeit, a háziállatokét éppúgy, mint a vadon egzotikus állatvilágáét.

De kedves versek ábrázolják a falusi élet szépségeit, a munkával járó örömeiket is.

Csányi Gyöngyi gyermekverseivel gyakran találkozhatunk különböző lapok, folyóiratok gyermekrovatában. Eddigi legjobb kötete a *Csibeköltőgető*. A témát neki is a természet sokszínűsége szolgáltatja, különösen az őszi és a tél pasztellárnyalatai ragadták meg fantáziáját. Képzeletmozdító verseiben új tartalmi és művészi elemek kialakítására törekszik.

Csoóri Sándornak máig egyetlen kötete a *Lekvárcirkusz bohócai*. Pedig a játékos rimű, vidám hangulatú, mulatságos képeket sorjázó versek arra engednek következtetni, hogy a költőnek van még mondanivalója a gyermekek számára. Néhány vers felnőttes múltba merengése azonban távol áll a gyermek érzelmi világától. Orosz János illusztrációi pedig — föltehetően nyomdatechnikai okokból — sötétek, komorak, nyomasztó hatásúak.

Devecseri Gábor *Allatkerti útmutatóját* eredetileg fiának készítette, majd unokájának kibővítette. A humor jegyében született groteszk sorozat több mint ötven sziporkázóan szellemes versben mondja el, hogy „melyik állat mire való.” Borsos Miklós lendületes vonalvezetésű rajzai teszik teljessé a mókát, vidám hangulatot árasztó kötetet.

A festő és díszlettervező Drégely László sokoldalú művészetét bizonyítja *Babajarsang* című, saját illusztrációjú kis kötete, amelynek hatvan élénk ritmusú, játékos hangulatú verse alkalmas arra, hogy a gyermek fantáziáját is mozgásba hozza.

Fazekas Anna az *Öreg néne özikéje* című verses meséjével kitörőihetetlenül iratkozott fel a gyermekköltészet lapjaira. Sem a *Rigónóta*, sem a *Babaház* színvonala nem éri el az *Öreg néne özikéje* meghitt bensőséges hangulatát, egyszerű líraiságát.

Gazdag Erzszi első versesfüzete, a *Palika flótája* még csak kísérletezésnek minősíthető. Később megjelent kötetei, a *Száll a sárkány*, a *Mesebolt*, a *Hívogató* pergő ritmusú versei az élő természetet, az állatokat, a virágokat, az apró gyermeki örömeiket ábrázolják. Tudatosan merít népköltészeti forrásokból. A népköltészet hamvassága, naiv bája ihlette Gazdag Erzszi *Egérakta kis tarisznya* című izléses kiállítású, leheletfinom hangvételű vers- és mesegyűjteményét.

Kiss Dénes verseskötetének már a címe is utal a szójátékra épülő és nyelvi ötletekben túlburjánzó költészetre. A *Tiki-taki*, *fateke* vreseinek alliterációi, ikerszavai, szóvariánsai, ropogós hangutánzásai, meghökkentő hangzása sok eredetiséget vonultatnak fel a kötetben, pl. a *Korong — forog*,

a *Kece-bece*, az *Ut-fut*, az *Irka-firka* című versekben. Helyenként azonban a nyelvi bravúr, az öncélú játékoság elhomályosítja a költő mondanivalóját, ezért Kiss Dénes kötetét csak a megfelelő válogatás feltételével lehet ajánlani az óvodai irodalmi nevelés számára.

Kormos István megteremtette halhatatlan mackóhősét, a gyerekek kedvenc Vackorát *A tréfás mackók* — Móricz Zsigmond *Allatmeséire* emlékeztető — kötetében. A verses mesék egyikében már ott téblábol a kis medvebocs, majd önállósodott, s a pisze kölyökmackóról sok minden kiderül a következő kötetekben. (*Mese Vackorról, egy pisze kölyökmackóról és Vackor világot lát.*) Többek között az, hogy igazi óvodába jár, igaziból nyaral a Balatonnál, s téli alvás helyett elindul világot látni, méghozzá a fővárosba, ahol gyerekszemmel csodálkozik a látnivalókon. Tavasszal pedig visszatér medveszüleihez az erdőbe.

A muzsikáló ritmusú rövid sorok, a tréfás ráütő rímek, az állandó jelzők, a sztereotip fordulatok, tehát a kitűnő nyelvi eszközök kedves játékosága mellett eltörpül az olyan aggályoskodás, mely szerint a reális és irreális elemek ilyen ötvözete esetleg megzavarhatja a gyermek valóság-érzékét.

Kormos István munkássága nagy nyeresége gyermekköltészetünknek, mert az érzékletes költői képek sorozata, a nyelvi leleményesség szinte ellenállhatatlan vágyat ébreszt a gyermekben a szóbeli ízelgetésre, az ismételtetésre, a szavakkal, kifejezésekkel való játékra.

Mándy Stefánia *A cinóberpiros madár* és Nemes Nagy Agnes *Lila fecske* című verseskötete között némi rokonság fedezhető fel a témakör tekintetében. Mindegyik „madaras” könyv versei megelevenítik a sok színben tündöklő és sokszólamú szimfóniát zengő természetet. A meleg líraiságú, poétikus hangvételű versek a gyermeket érdeklő világot ábrázolják konkrét képeket érzékeltető látásmóddal. Az esztétikai nevelés oly fontos tényezői, mint a színek, árnyalatok, formák, arányok, hangok szinte látható, tapintható, hallható közelségbe kerülnek a versek közvetítésével. A határozott színekkel festett képek mögül hallatszik a fák susogása, a szél surrogása, az eső szürke kopogása, a madárhangok koncertje. A remek természetleírásokon kívül mindegyik kötetben található gyerekekről, játékszerekről, névnapról, születésnapról szóló versek is. Mándy Stefánia *Eszterlánci tánca* ne tévessen meg bennünket, mert a népi gyermekdalra emlékeztető cím nem egészen azt nyújtja, amit esetleg várunk a kötettől. A versek egy része valóban esztétikai élményt jelenthet az óvodásoknak, pl. *Egy óriás — egy törpe, Karnevái, Szép forgó esztendő*, a a talalós kérdések meg a *Rácsendítők*, a többi vers megérzéséhez, ill. megértéséhez csak később juthatnak el a gyermekek, mégpedig a szerző szubjektív emlékezéseinek nosztalgikus, látomászerű ábrázolása miatt.

Osvát Erzsébet *Forgócska* című kötetének derűs nyugalmat és kedélyt tükröző versei sokáig népszerűek voltak az óvodában, mert a költő megtalálta az egyszerű témákhoz, apró élményekhez illő, meghitt hangulatú kifejezőmódot.

Takács Gyula *Rózsává lett róka* című népköltészeti hatásokat tudatosan vállaló kötete a szerző természetismeretéről tanúskodik. Az állatvilág egy-egy képviselőjéről felvillantott költői kép, a népmesék csodás átváltozásait idéző versek újabb színfoltot jelenthetnek az óvodai irodalmi nevelésben.

A finom poézist, halk lírát kedvelők talán idegenkedve fogadták Tamkó Sirató Károly harsányabb hangú jelentkezését a gyermekirodalomban. Tamkó Sirató Károly költészetéből hiányzik a csendes merengés, az érzelmes ellágyulás. Csibészes hetykeségű verseiben mintegy összekacsint a gyerekekkel, hogy lám, ilyen az élet! Tele van érdekességgel, furcsasággal, mulatságos pillanattal, mindezt csak észre kell venni. A *Tengerecki Pál* meg a *Pinty és ponty* című kötetek sajátossága a komikum, a humor, amelyet még fokoz a huncut-pajkos ötletekből eredő sok szellemes csattanó, a kifogyhatatlan nyelvi leleményesség. A költői képekben, a ritmus lüktetésében benne feszül korunk dinamizmusa, vibráló sokszínűsége.

Vasvári István két gyermekverskötete közül a *Tíz kicsi ló* játékos bája, tarkabarka világa erőteljesebb, gyermekközelibb költészet, mint a *Három fűzfa, három nyírfa* mélabúl szomorúsága, csendes elégikussága.

Weöres Sándor gyermekköltészetéről szándékosan mellőzöm a részletekbe bocsátkozó ajánlást, hiszen köztudomású, hogy Weöres Sándor gyermekirodalmunk élő klasszikusa. Sokan és sokszor megállapították verseiről, hogy azok a gyermekköltészet csúcspan ragyognak. Játék, valóság, mese, fantázia, álmom, látomás, hangulat káprázatos kaleidoszkópja tárul fel a versekben, s ezek a gyermeki érzélemvilág számára is megközelíthetők, mert varázslatosan megelevenednek a képek, érzékelhetővé válik az ábrázolt világ tarka forgataga, dinamikus mozgalmassága, szivárványos látványossága, zenei akusztikája.

Weöres Sándor mindegyik kötete: a *Gyümölcskosár*, a *Bóbita*, a *Zimzím*, a feleségével, Károlyi Amyval együtt írt *Tarka forgó* érzelmi telítettségével, a nyelvi-formai eszközök gazdagságával és könnyedségével, ritmikai változatosságával az irodalmi élményszerzés és az esztétikai nevelés szinte kifogyhatatlan forrása.

Sajátosan egyéni hangon szólal meg Zelk Zoltán lírája. A kiváló költő *Erdőben-berdőben* című kis gyűjteménye tele van mesélő kedvvel, józú humorral. Ilyen a címadó vers, a *Hová szaladsz, vízipók?*, *A három nyúl* — ez lapozgatóként is megjelent —, a *Tavaszi dal*, a *Gólya, gólya*, a *Párbeszéd*. Válogatott verseket és meséket összegez a *Tilinkó* című kötet; ebben a *Kecskére bízta a káposztát* és a *Mese a kicsisikorról, akinek még nincs patkója* is megtalálható. A *Békabánat* a korábbi *Gyermekbánat* finoman cizellált verseit igyekezett átmenteni a mai gyermekköltészet értékei közé. A kötet egy részét azonban rezignált fájdalom, könnyes szomorúság árnyékolja be. A csöndes melankóliát csak kevéssé enyhítik a derűt, életörömet sugárzó *Horgászok*, a *Kóc, kóc*, az *Akombakom*, a *Falu végén van egy kút*, s még néhány vers, mert a vidám hangulat nem egyenletes, törést szenved a közbülső versek sötétebb tónusán.

A Nyugat második nemzedékének nagy költői nem tartották rangon aluli tevékenységnek a gyermekversírást. Így Kassák Lajos, Szabó Lőrinc és Szép Ernő is megajándékozta a gyermekeket egy-egy szép kötettel. A *Csillagok csillogtatok, virágok virágoztatok* című Kassák-gyűjtemény múltat és jelent, falut és várost ábrázol 37 változatos témájú versben. Szabó Lőrinc *Kicsi vagyok én* című kötete is nyeresége gyermekköltészetünknek. Szép Ernő *Gyermekeknek való* című kiadványában szakított a természetábrázolás hagyományos sémáival, helyette a gyermeklélek, a gyermekélet élményvilágát rajzolta meg igényes költőiséggel.

VERSES ANTOLOGIAK

A Móra Kiadónak arra is volt gondja, hogy a versek színe-java antológia formájában is a gyermekkorosztály rendelkezésére álljon. Különösen T. Aszódi Éva finom ízléssel szerkesztett összeállításai jelzik e nemes törekvést. Ez *Aranykapu* és a *Cifra palota* a kibontakozó mai gyermekköltészet két reprezentáns albuma. Nem kizárólag az óvodáskorúaknak készültek, de a témakörök szerinti, ciklusos elrendezés segíti a 3—6 éveseknek való szemelgetést is.

A *Bóbita álmos* című, klasszikus és mai költők dalaiból, altatóiból, ringatóiból összeállított válogatás ugyancsak T. Aszódi Éva szakértelmét dicséri.

Népi találós kérdések, mondókák remek gyűjteménye a *Négy testvér egymást kergeti*. Az 1946-os első kiadás 1969-ben átdolgozásra került, az elavult versek elhagyása csak hasznára vált a kötetnek.

Antanténusz, szórakáténusz — mondogatják önfeledten kicsinyek és nagyobbak egyaránt. A népi eredetű halandzsának ezt a szórakoztató játékoságát ismerte fel Gereblyés László, s gyűjtötte kötetbe nemcsak a népköltészet maradandó értékeit, hanem mai költőink népi ihletésű verseit is.

Fazekas Lászlót, a *Lagodai pagoda* szerkesztőjét nem a korosztályok szerinti besorolás gyakorlatiassága, hanem a mai gyermeklira összegyűj-

tésének szándéka vezette a kötet összeállításakor. Megtévesztő lenne az antológia mindegyik versét óvodásoknak ajánlani, természetesen válogatni kell a gyűjteményben. A témák és alaphangulatok rokonsága szerinti csoportosítás azonban garmadával vonultatja fel a mondókákat, kiszámolókat, tréfás rigmusokat, nonszensz verseket, a szójátékra épülő nyelvi ötleteket. Gyermek és felnőtt, egyén és közösség, képzelet és valóság, líra és epika szerepel a több mint 200 verset tartalmazó kötetben.

A *Zöld levelecske* című verses antológia mai gyermekköltészetünk gazdag termését gyűjtötte csokorba. 56 költő csaknem 300 verse között tallózva bőséges anyag található az óvodás korosztály számára is.

A tematikus szerkesztésű kötet mintegy harmada az óvodai nevelés-oktatás gyakorlatában is felhasználható, mert a versek jó része a gyermek-élet örömeit, a természet és a környezet jelenségeit éneklí meg.

Mosolyra biztató dal — ezt a címet kapta az első témakör, amelynek versei inkább a képzelet teremtette mesevilághoz, a költői álomvilághoz, a gyermeki játékvilághoz állnak közelebb. A *Csendits rá!* ciklus kiszámoló, mondókái, tréfás találos kérdései és nyelvgyötrői az anyanyelvi nevelés, a beszédkészség fejlesztésének hathatós eszközei lehetnek. A *Szaladnak a hónapok* versei az évszakok körforgását a szokványostól eltérő módon ábrázolják, szinte láttatják a természet palettájáról kevert ragyogó színeket, finom árnyalatokat, szinte éreztetik a természeti erők szüntelen mozgását, eleven dinamizmusát. A *Tillárom haj!* című zárórész mókás, mulatságos, játékos verseinek célja a szórakoztatás, a nevettetés. A „mosolyra biztatás”, a vidám hangulatteremtés, a jókedvre derítés szándéka vonul végig az egész kötetben, ebben rejlik az antológia irodalmi és pedagógiai értéke.

MESEK, MESEGYŰJTEMÉNYEK

A felszabadulást követően a magyarországi könyvkiadás egyrészt a könnyen elérhető és kitűnő, csak elenyészően kevés kivételtől eltekintve szocialista nevelésünknek is megfelelő Móra-mesékhez nyúlt, másrészt mindenfajta irodalom ősi és eredeti forrásához, a népköltéshez folyamodott közrebocsátható anyagért. Így jelentek meg ismét Móra Ferenc meséi és Arany László, Benedek Elek, Berze Nagy János népmese gyűjtései jobbnál jobb válogatásban: Arany László *Magyar népmesék* és a *Pancimanci* című kötete, Benedek Elek *Többsincs királyfi*, *Világszép nádszálkisasszony*, *A vitéz szabólegény* és Berze Nagy János *Szólószem királyfi* című népmese-gyűjteménye. Ide sorolhatók Kolozsvári Grandpierre Emil népmese-átdolgozásai is: *A csodafurulya*, *a Foltonfolt király*, *A lóvátett sárkány*.

Illyés Gyula *Hetvenhét magyar népmeséje* eredetileg nem gyermekeknek készült. Mértéktartó, óvatos válogatással is viszonylag kevés meséjét lehetett óvodásoknak elmondani. A felfrissített és átdolgozott kiadás azonban egyik legszebb magyar népmese-gyűjteményünk.

A gyermeki meseigény kielégítésére Réz Vera szerkesztette *A három pillangó* című antológiát. Alapanyagát Gáspár János száz évvel ezelőtt megjelent *Csemegék* című munkája szolgáltatta, s ez bővült magyar népmesékkal, idegen népek folklórájával és mai szerzők alkotásaival: Áprily Lajos, Jékely Zoltán, Mészöly Miklós stb. meséivel.

A három pillangó továbbfejlesztett változata *A három törpe* (1959) ugyancsak a magyar és a világirodalom népmeséit és neves szerzők alkotásait sorjázza korcsoportok szerinti elrendezésben. Ma is jól használható antológia.

A Kisgyermek nagy mesekönyve képes album több mint 300 mesével az Ifjúsági Kiadó ajándéka volt az 1955-ös Nemzetközi Gyermeknapra.

A magyar és a világirodalom népi eredetű és szerzői mesekincséből összeállított antológia választ adott azokra a jogos panaszokra is, hogy a könyvkiadás nem gondoskodik választékban is bővelkedő meseanyagról.

A kötet ízelítőt nyújtott tanítómesékből, áliatmesékből, tündérmesékből, tréfás mesékből és távoli népek mitikus meséiből egyaránt.

A hétköznapok élő gyakorlata azonban mindinkább azt bizonyította, hogy a kötet átdolgozásra szorul, mert a mesék egy része idegen gyermekeink érzésvilágától és szemléletmódjától.

Az 1963-ban megjelent módosított kiadás elhagyta a bölcsekedő filozófiájú állatmeséket, az egzotikus folklór, Ausztrália, Melanézia, Polinézia mítoszmeséit, s az egyhangúság veszélyével fenyegető 300 mesét 270-re csökkentette, de ezt a hatalmas mennyiséget is versek és verses mesék közbeiktatása tette változatosabbá.

Az előbbi sikeres kötet nyomdokain próbált haladni a *Minden napra egy mese* a világ minden tájáról származó meseanyag összegyűjtésével, ugyancsak T. Aszódi Éva szerkesztésében. A mennyiség hajszolása — még a szököévi 366. meséje sem maradhatott el —, s a sűrítés kényszere — egy lapon egy mese szerepel —, minőségi romlást eredményezett. Nem mindegyik darab felel meg a mesekedvelő, meseélvező gyerek életkori sajátosságainak.

Az antológiák számbavételekor előkelő hely illeti meg az *Első meséskönyvem* című válogatást. (A szerkesztést szintén T. Aszódi Éva végezte.)

A csaknem 120 mű izelítőt nyújt az afrikai, burmai, eszkimó, orosz népköltésből ugyamúgy, mint Andersen, Lev Tolsztoj, Benedek Elek klasszikus, vagy Mészöly Miklós és Zelk Zoltán modern meséiből.

A tündérmesék káprázata, az állatmesék bölcsessége, a tréfás mesék furfangja mellett helyet kaptak a modern novellisztikus mesék és a költészet gyöngyszemei is. Petőfi, József Attila, Móricz, Móra, Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Ilyés Gyula, Weöres Sándor neve fémjelzi a kötet hangulatos verseit és meséit. A közvetlen, kedves alaphangulatú kötet alkalmas arra, hogy valóban az első irodalmi élményszerzés forrásává váljék.

A sorozatot indító antológiát követte a *Második meséskönyvem* és a *Harmadik meséskönyvem*, ezek azonban a kisiskolásokhoz szóló irodalom közvetítésére hivatottak elsősorban.

Az *Icinke-picinke* című magyar népmese gyűjtemény a *Cini-cini muzsika* ikertestvére. Mindegyik szinte naponta forgatott kézikönyv az óvodákban. Az *Icinke-picinke* meséit életkorok szerinti csoportosításban kapja kézhez az óvónő vagy a gyerekeknek mesélő felnőtt: szülő, nagyszülő, olvasásban jártas, idősebb testvér, akinek a néprajzkutató Kovács Agnes ajánlja gazdag forrásanyaggal és utószóval kiegészített, majd 140 meséből álló gyűjteményét.

Témagazdagság jellemzi *A mesélő kert*, a *Csillagszóró*, a *Szívárvány*, a *Tarkabarka* című köteteket (T. Aszódi Éva összeállításai), a Hárs László és Kolozsvári Grandpiere Emil szerkesztette *Mesék, történetek* könyvét, a *Népek Meséi* sorozat kitűnő köteteit, amelyek a világ folklórkincséből nyújtanak szemelgetni valót.

Különbön legjelentősebb meseíróink is népi forrásokból merítenek ihletet, s éppen ezzel váltak a gyermekirodalom rangos alkotóivá. Ezt bizonyítja a *Csupa mese* című, ötvenegy mai magyar író műveiből összeállított válogatás.

Szinte valamennyi mesében ott bujkál a népi motívum valamilyen klasszikus formája, a népköltés valamilyen hagyományos ismertetőjegye. Még a mesetípusok is változatlanok, rendre feltűnnek az állatmesék, a tréfás mesék, a tanító mesék, a tündérmesék, de igazi mai témájú mesékel is találkozunk a gyűjteményben. Ilyenek pl. Kőszegi Imre, Lázár Ervin, Tamkó Sirató Károly remek, modern hangvételű meséi.

A szerkesztő Hárs Lászlót az írói újat akarás, újat teremtés szándéka, a korszerűség érvényesülése vezérelte a kötet anyagának összeállításakor. Szellemes beköszöntő versével és izgalmas, érdekes zárómeséjével egészítette ki a mai meseirodalmat összegező antológiát. Hárs László tudatosan vallja magát gyermekírónak. Talán leginkább ő modernizálta a mese műfaját tartalmi és formai szempontból is. A *Híresincsi szel-malomban* szerepet kapott a tudomány és a technika világa, puritán nyelvi megfogalmazásban. Az *egyetlen tündér* című kötet 45 meséjének első ré-

sze óvodában is használható. Egyszerű szerkesztési ötletből fakadt a remek könyvcím: $10 \times 10 = 100$ mese. Hárs László témakörök szerint és tízéssel csoportosított meséi sok különlegességgel szolgálnak, de érdekesen mutatják be azt is, ami hétköznapi, megszokott jelenség.

W. Petrolay Margit szocialista gyermekirodalmunk egyik legkiemelkedőbb alakja. Tudatos művész, aki a gyermekirodalom elvi kérdéseivel is foglalkozik, s meggyőződését tudományos munkásságának és írói alkotásainak összhangja igazolja. Közügynek tekinti a szocialista gyermekirodalom fejlődését. A népköltés tisztaságát idéző meséi, a mai élet ünnepei és mindennapi eseményeit ábrázoló elbeszélései gyermekepikánk szép példái. Akár versben, akár prózában mesél, a klasszikus mesenyelv elemeiből építkezik, megtartja a folklór hamvas báját, üde frissességét, s ezt gazdagítja saját palettájának festői színeivel. *A királyné libái* című kötet népi gyökerekből táplálkozó, és alig sejtetett pedagógiai szándékú meséi a nagycsoportosoknak ajánlhatók. *A szél nótája* tréfás, ironikus hangjával vált kedvelt mesekönyvvé. A bölcs mondanivaló, a finom humor, a kidolgozott verses betétek, a bravúros nyelvi megoldások együtteséből született *A vásárfia* című elragadó kis kötet. *Az Erdei kalács* mai valóságból indított meséi nem korlátozzák a képzelet szárnyalását, még az ünnepi alkalmakra — anyák napjára, április 4-re — készült történetek aktualitása sem mesterkél, hanem a szerző írói kvalitásait és pedagógiai hozzáértését dicsérik.

Hasonló erények jellemzik Tordon Akos gyermekirodalmi munkásságát is. *Az utolsó oroszán* című — a kiadó által ugyan hat éven felülieknek javasolt kötet — meséinek derűs nyugalma, tömör stílusa a népi mesemondók módján szemléletes és egyszerű, de nem leegyszerűsített. Kerül minden hivalkodó cifrálkodást, de soha nem torkollik szürkességbe, egyhangúságba.

Lehet-e ennél veretesebben indítani egy mesét: „Volt egyszer egy nagy király. Nagy királynak kis kanásza. Kis kanásznak trombitája. Az a trombita világ csodája. Hangját még az öreg nap is meghallotta.” (*A kis kanász trombitája*)

Ugyanilyen sűrített a *Kender király* című rész csaknem mindegyik meséje: *A Rézcsevegő és rézgaras*, *Az aranyszarvú ökrök*, *A mézeskalács huszár* stb.

A *Búzavirág* ciklusban jól megfér egymással mese és valóság *A szünyeg és a Hold*, *A kismadár kertje* vagy a *Balaton* mesében. A mesetudattal rendelkező gyermek azonban különösebb nehézség nélkül eligazodik a reális és irreális elemek között.

A harmadik egység meséiben hagyományos mesehősök nyüzsögnek a mai élet zajos forgatagában, s cselekedeteiket a jelen felgyorsult tempója, lázas tenniakarása, túlfűtött életformája határozza meg.

Joggal kérdezhetjük: ettől modernnek, ezért korszerűek Tordon Akos meséi? Egyáltalán mi a kritériuma a modern mesének? Lengyel Balázs népmesékre vonatkozó találó megállapítását a mai mesékre is elfogadhatjuk: „Minden megvan benne, ami a modern irodalomban korszerű: képzeletmozgás, játékoság, groteszktség és művészi, humánus igazságosztás.” A jó mai mesében is mindez megtalálható. A konvencionális meselemek, mesemotívumok és a népmesei hangvétel megtartása mellett korunk gyermekéhez szőjön a mátt kifejező formában.

ELBESZÉLÉSEK, TÖRTÉNETEK, ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

Ebben a nem könnyű műfajban jeleskedett Fazekas Anna a *Kíváncsi Zsófi* és a *Kíváncsi Zsófi farsangja* című kötetekkel, amelyek az 5–6 éves gyermek növénytani, állattani, földrajzi, történelmi, irodalmi és nyelvtani érdeklődését elégítik ki a humor jegyében, a meseszöveg egyszerű eszközeivel. A nagycsoportos Zsófival együtt megismerhetik a gyermekek az élet bonyolultságát, a rokonsági viszonylatokat, a falu és a város jellegzetes különbségeit.

Főleg a második kötetben előforduló nyeivi „fennkölttség” ellenére, amely helyenként túlnő az átlagos életkori fejlettség szintjén, mindegyik használható kötet az óvodai ismeretterjesztésben.

G. Donáth Blanka *Kati öltözködik* című albumában négy olyan életből ellesett mozzanatot dolgozott fel, amely minden hasonló korú gyermekkel megtörténhet vagy meg is történt. Hiszen minden gyermek eljut odáig, hogy egyedül, önállóan öltözködjék, hogy utánozza a nagymosás izgalmas műveleteit, hogy iskolásdit játsszon, s megfőzze az ebédet babáinak. Ezért kedvelt képeskönyv ez az óvodában és a családban is.

Majdnemhogy utánozhatatlan eredetiséggel ontja jobbnál jobb köte-teit Janikovszky Eva, akinek nehezen körülhatárolható műfajú munkáit a felnőttek legalább olyan élvezettel olvassák, mint ahogy hallgatják a gyerekek. Témaválasztását és feldolgozásmódját maiság, korszerűség jellemzi. Hallatlan érzékenységgel reagál az élet ellentmondásaira, a hétköznapok fonákságaira, s meg tudja ragadni a generációk örök harcának lényeges kérdéseit, a gyermek és a felnőtt kapcsolatának ütközőpontjait. A valóságból ellesett pontos megfigyelések, konkrét helyzetek alkotják írásainak témáját és cselekményét, s ennek az életszerűségnek természetes íze-zamata, az élőbeszéd modorosságától mentes gördülékenysége jelenti sikerének titkát.

A Velem mindig történik valami, a Jó nekem., a Te is tudod?, a Fel-lelj szépen, ha kérdeznek, a Ha én felnőtt volnék, a Kire ütött ez a gyerek?., az Akár hiszed, akár nem című kötetek naivan gyermeki bölcsessége, elgondolkodtató logikája tanít, nevel, ismeretet közöl — korántsem didaktikusan —, de a felnőttet is rádöbbeníti saját nevelési baklővéseire.

S ritka találkozás író és illusztrátor között az ilyen, mint Janikovszky Eváé és Réber Lászlóé. Az érdekes mondanivaló, a csevegő stílus meg a nyelvöltögetően groteszk rajzok harmóniájából üde báj és meghitt kedélyesség árad.

Az ötéves Jánoska a hőse Sebők Eva *Volt egyszer egy kisfiú* című elbeszélésének. A kötet olyan erkölcsi fogalmak tisztázását kísérli meg, mint a barátság, a szeretet, a bizalom, az igazmondás.

A *Hangmadár* című elbeszélésfüzér önálló cselekményű életképeit a főhős személye, Gyuszi kapcsolja össze. Sebők Eva közel tudott kerülni ahhoz a gyermeki problémakörhöz, amelyből a „miért?” kérdések fakadnak. A szerző válaszai azonban nem mindig megnyugtatóak. Kedves a címadó novella, a *Hangmadár*, a *Vásárlás*, a *Sötét*, a *Titokdoboz*, a *Kérlelés*, kevésbé sikeres felnőtteken okoskodó részletei miatt *Az idő*, a *Repülés*, a *Párbeszéd* című elbeszélés.

Szász Imre kézen fogja hősét, Kisannát, s vele együtt vezeti el a gyermekeket Kertországba, majd Erdőországba és élményt nyújtó mesék, történetek keretében, közvetlen modorú beszélgetés formájában mutatja be a kertek, mezők, erdők flóráját, a természetet benépesítő állatvilágot *Kisanna Kertországban* és *Kisanna Erdőországban* című könyvében.

Szepes Mária Pöttyös Panni sorozata cselekményét tekintve némi-képp rokonítható G. Donáth Blanka *Kati-történeteivel*. Panni is mai gyerekhős, akinek apró kalandjai, óvodai élményei azonosak lehetnek az elbeszéléseket hallgató gyermekével. A rokonszenves Panni mellett Kockás Peti kissé izgága figurája azonban olyan ellenpólust képvisel, akinek sorozatos csínytevésai könnyen kivitelezhető ötleteket adhatnak a tényleges rosszalkodásra.

A szűkebb környezetben való tájékozódást segíti Tóth Eszter *A mi utcánk* című kötetével. Gabi lakóhelyén, a Pipitér utcában is ugyanolyan látnivalók sorakoznak, mint bármely más városi utcában, de nem árt felhívni rájuk a gyermek figyelmét. Ez az érdeklődést keltő szemlélődés vezeti rá Gabit pl. a postaláda, a hirdetőoszlop rendeltetésére, a közlekedés szabályaira.

Evek óta a keresett könyvek sorába tartozik Varga Katalin két re-mekbe sikerült albuma, a *Gógös Gúnár Gedeon* meg a *Mosó Masa moso-dája*. Bár mindegyik a betűvetéssel és olvasással birkózó kisiskolásoknak

készült, a nagycsoportos óvodások is szívesen nézegetik a kiváló pedagógiai érzékkel összeállított verses, mesés képeskönyveket, amelyek meséi tulajdonképpen elbeszélések és történetek.

A szerző *Kisbence* c. könyvének csaknem harminc lazán összefüggő elbeszélése végül is egységes egészet alkot, mert Kisbence fejlődésének jelentősebb állomásait ábrázolják a kerek kis történetek a kisfiú születésétől középső csoportos óvodáskoráig.

Kisbencében nincs semmi „hósi” vagy rendkívüli tulajdonság. Azért rokonszenves, mert éppen úgy gondolkodik, úgy beszél, úgy viselkedik, mint hasonló korú társai. Csetlő-botló ügytelenségei, ártatlan csínytevésai tájékozatlanságából és tudatlanságából erednek, miközben szűkebb és egyre szélesebb környezetével ismerkedik teljes jóhiszeműséggel. A család, majd az óvoda türelemmel és tapintattal segítik át a buktatókon, a felnőttek okos szóval irányítják a családba és az óvodai közösségbe való beilleszkedését. De a didaktikai célok nem kihegyezve, hanem a természetes helyzetek megteremtésével, a gyermeki gondolkodást és szemléletet tükröző előadásban érvényesülnek. Olyan elvont fogalmakat, mint ismeretség, barátság, jóság, butaság, segítség a cselekedtetés folyamatában érteti meg a szerző a gyermekekkel. A pergő dialógusokra épített történetekben Kisbence mindig kielégítő választ kap kérdéseire, s egyre tágul látóköre, bővül ismereteinek tárháza.

Az óvodai korcsoportok történeteit, elbeszéléseit a *Tarka léggömbök* című antológia foglalja össze Bauerné Barla Gabriella nagy felelősséggel és hozzáértéssel végzett válogatásában. A félszáznál több irodalmi értékű, esztétikai igényű, de nevelési lehetőségeket is magában rejtő történet egytől egyig jól felhasználható az óvodai munkában. Egy szerzőtől legfeljebb két elbeszélést közöl a gyűjtemény, mégis egységes alaphangulatú a kötet, mert a hősök, a szereplők a ma gyermekei, akiket modern életforma vesz körül, akiktől nem idegen a tudományos-technikai forradalom ezernyi vívmánya. Finoman árnyalt, emocionális hangulatú *A ládika* meg az *Egy kisfiú* című elbeszélés, halk liraiság hatja át a leíró jellegű *Eroseebb, mint a medve*, *Az erdő örömei* című történeteket, erőteljesebben exponálja a pedagógiai szándékot *A titok* vagy *A nagymosás*, pajkos ötletre és komikus helyzetre épült *A piros gomb*, *A kék doboz* című novella. A városi témák mellett helyet kapott a falu eseményekben nem kevésbé gazdag élete sajátos színeivel, ízeivel, hangulatával, feltárul az ember és a természet összefonódása, ezért a kötet minden óvodában alkalmas arra, hogy az irodalmi élménynyújtás forrása legyen.

MESEREGÉNYEK

A jó meseregényt úgy kell megszerkeszteni, hogy az „megfelelő tagolással egységekre bontható legyen, de mégis szilárd szerkezet fogja egybe cselekményét, s bizonyos sztereotip formai elemek biztosítsák az elbeszélés áttekinthetőségét.” (W. Petrolay Margit.)

Ezen követelményeket valósítja meg Bálint Ágnes *A szitakötők szigetén* című szép képeskönyve, amelyben a mese és valóság összefonódásából kerekedik ki egy selymes pázsitú dunai sziget lakóinak története. A hét fejezetre bontott meseregény költői képeivel, árnyalt nyelvi eszközeivel, pergő ritmusú párbeszédeivel derűs perceket szerezhet az óvodásoknak.

A meseregény műfaji kiváncsalmait talán Csurka István közelíti meg legelfogadhatóbban *A téli tücsök meséiben*. A játékos keretmeséből, a lakásba véletlen folytán betévedt tücsök téli visszaemlékezéseiből áll össze a kötet, de az egyes darabok egymástól függetlenül, önállóan is mesélhetők, hiszen csak a verőfényes, napsugaras nyár élménye fűzi őket egymáshoz.

Petrolay Margit legújabb munkájával, a *Különös dolgok* című gyermekregényével bebizonyította, hogy mi mindenre kell ügyelni a folytatásos műfaj követelményeinek művészi megvalósításához.

A két óvodás jóbarát, Katica és Andris önfeledt rajzolgasából — a tündérecset segítségével — varázslatos mesék születtek. Ezek mindegyike önálló mese is, történet is, fantázia is, valóság is, valami búbajos lebegésű, múltat és jelent, képzeletet és realitást összemósó csodálatos világ, ahol otthonosan mozognak a gyerekek, mert minden kalandot — legalább is látszólag — ők találnak ki, ők szövik a mese fonalát egymástól jól elkülöníthető, mégis egységes hatású színes szötteké.

A jó könyvek biztosítják gyermekeink nemes szórakozását, esztétikai gyönyörködtetését, érzelmi életük gazdagítását, fantáziájuk szárnyalását, tudatuk és jellemük formálását, egyszóval előkészítik őket a majdani színvonalas, felnőtt szépirodalom megbecsülésére és megszeretésére.

Szocialista gyermeki irodalmunk fejlődése elszakíthatatlanul hozzátartozik irodalomtörténetünk egészéhez, a művészetpolitikai és közművelődési irányelvek megvalósításához.

Ebből a felelősségteljes politikai munkából kivette méltó részét a könyvkiadás, de dicséret és elismerés illeti az óvónők százait és ezreit is, akik névtelenül, nehéz körülmények között dolgozva formálták gyermekeink esztétikai ízlését, közvetítették és terjesztették a szocialista humanum irodalmi alkotásokban megnyilvánuló mondanivalóját és eszmeiségét, s ezzel elősegítették generációk szocialista emberré nevelését is.